

NÁROČNÁ UČEBNICA LOGIKY

K. Ajdukiewicz, *Pragmatic Logic*. Warszawa 1974. Z poľštiny do angličtiny preložil O. Wojtasiewicz.

Anglické vydanie rozsiahlej *Pragmatickej logiky* K. Ajdukiewicza je výsledkom spolupráce poľského štátneho vydavateľstva vedeckej literatúry a známeho vydavateľstva logicko-metodologickej literatúry spoločnosti D. Reidela. Kniha vyšla v poľštine už r. 1965 a jej autor, dnes už zosnulý profesor Ajdukiewicz, ju koncipoval ako učebnicu pre vysoké školy. Kniha však predpokladá značné znalosti z matematickej logiky, matematickej štatistiky, teórie pravdepodobnosti a fyziky, takže jej čítanie kladie vysoké nároky aj na odborne pripraveného záujemca.

V predslove ku knihe poukazuje profesor Szaniawski na to, že Ajdukiewiczova kniha prináša podrobnejší výklad mnohých problémov, ktorými sa jej autor zaoberal aj vo svojich predchádzajúcich prácach. To sa prejavuje v rozbere viacerých otázok, pričom aj k frekventovaným témam vyslovuje Ajdukiewicz neraz podnetné myšlienky, postrehy a argumenty.

Prvá časť knihy pod názvom *Slová, myšlienky a objekty* je venovaná logike jazyka či tzv. logickej semiotike. Autorove výklady sa striktné pohybujú v rámci logiky, no táto problematika úzko súvisí aj s lingvistikou a sémantikou. Pri analýze výrazov, významov, pri objasňovaní obsahu a rozsahu pojmov, dvojsmyselnosti, vágnosti a pod. nemožno obchádzať poznatky jazykovedy. Jazykoveda pozná popri dvojsmyselnosti aj polysémiu a vágnosť; pozná, že význam slova závisí aj od kontextu, situácie a okolitých výrazov. Dokonca ani veda nepoužíva vždy presné výrazy. Výraz atóm sa vo fyzike používa, hoci atómy nepokladáme za nedeliteľné. Týmto okolnostiam venuje však Ajdukiewicz

málo pozornosti. Pri výklade preberaných otázok prevláda uňho prístup formálneho logika, ktorý sa usiluje o maximálnu presnosť a jednoznačnosť výrazov. No aj sám prekladateľ upozorňuje na niektoré terminologické nejasnosti autorovho výkladu.

Pri analýze príležitostných výrazov, medzi ktoré Ajdukiewicz zaraďuje napr. *toto, tu, teraz, ja...*, sa poukazuje na to, že dezinátn týchto výrazov sa mení v závislosti od podmienok, v akých sa nachádza hovoriaci subjekt. Tým sa akcentuje subjektívna stránka výrokov tohto druhu a prehliadajú sa ich objektívne koreláty. Keď napr. dvaja pacienti povedia: *tu ma bolí, ... neoznačuje to síce ten istý predmet, no pre lekára tieto výrazy môžu byť ukazovateľom objektívne zistiteľných ochorení.*

Príležitostné výrazy vystupujú v knihe aj pri analýze protokolárnych viet, s ktorými mali ťažkosti aj predstavitelia Viedenského kruhu. Ak protokolárne vety niečo konštatujú, opisujú či vyjadrujú, tak nemožno súhlasiť s Ajdukiewiczovým tvrdením, že pojem protokolárnych viet je čisto psychologický. Ak podľa neho prechod od subjektívnej a neopakovateľnej skúsenosti k výrokom sa riadi empirickými pravidlami významu, platnými v danom jazyku, pričom v prirodzenom jazyku podľa neho tieto pravidlá nemožno formulovať, tak sa nachádzame v ťažko kontrolovateľnom vzájomnom pôsobení medzi skúsenosťou a intuitívne danými nepostihnuteľnými pravidlami významu. Hoci Ajdukiewicz sám pokladá svoj výklad len za približný, nemôžeme ho pokladať za uspokojivý.

Otázky vznikajú aj pri čítaní druhej časti knihy. Z praxe vieme, že niektorí

ľudia so značnou dávkou subjektívnej istoty vyvodzujú závery, ktoré majú problematickú platnosť. Ajdukiewicz však za subjektívne isté pokladá deduktívne usudzovanie a indukciu, štatistickú pravdepodobnosť, reduktívny úsudok atď. zaraďuje do častí o subjektívne neistom usudzovaní. Ponecháva pritom bez povšimnutia fakt, že každý deduktívny úsudok vychádza aspoň z jednej všeobecnej premisy.

V tretej časti knihy pod názvom *Metodologické typy vied* sa vedy rozdeľujú na deduktívne a indukčné. Za deduktívne pokladá autor zhruba matematické vedy. Pritom v kapitole o indukčných vedách podáva detailný rozbor počítania a merania, stupníc, veličín, izomorfie, homomorfie a štatistického usudzovania.

Vedecké zákony rozdeľuje Ajdukiewicz na všeobecné a štatistické. Prvé platia bez výnimky o všetkých prípadoch, druhé len o časti, podtriade či podmnožine prípadov. V časti o štatistickom usudzovaní nachá-

dzame aj prenikavý rozbor verifikácie hypotéz a štatistických testov.

Ako posledná je zaradená nedokončená štúdia o dokazovaní a vysvetľovaní, v ktorej Ajdukiewicz uvádza niektoré vlastné postrehy a myšlienky k tejto Hempelom a ďalšími autormi obširne rozpracovanej problematike.

Aj keď odborníci budú mať k výkladu niektorých otázok pripomienky, prípadne výhrady, treba Ajdukiewiczovu knihu celkovo pokladať za erudované vedecké dielo, v ktorom pozorný čitateľ nájde dôkladné poučenie o mnohých závažných otázkach logiky a metodológie. V celom texte tejto vyše 450 stranovej monografie sa prejavuje snaha o presnú argumentáciu a presné formulácie s výdatným používaním matematickej symboliky. Zásľuhu na tom má aj starostlivý preklad O. Wojtasiewiczza. V knihe sa len ojedinele vyskytujú drobné tlačové chyby.

Július Švihran

OTÁZKY VEDECKÉHO ZÁKONA

Gesetz, Erkenntnis, Handeln (Beiträge zum marxistisch-leninistischen Gesetzbegriff). Dietz Verlag, Berlin 1972, 338 s.

Problematika vedeckého zákona má svoje pevné miesto v dejinách metodológie a teórie vedy. Prístup k jej riešeniu však nie je v nijakom prípade monolitný. Závisí od celkovej filozofickej koncepcie, v rámci ktorej sa dané riešenie nastoľuje. V poslednom čase sa pojem vedeckého zákona intenzívne rozpracúva aj v marxistickoleninskej filozofii. Jedným z príspevkov k tejto problematike je recenzovaný zborník, ktorý predstavuje kolekciu prác východonemeckých filozofov, skúmajúcich rôzne aspekty vedeckého zákona i jeho spätosti s praktickou ľudskou činnosťou.

V úvodnej stati Hubert Laitko zdôrazňuje moment spoločenskej potreby skúmania kategórie zákona. V súvislosti so zmenou spoločenských systémov, s existenciou socializmu sa stáva poznanie zákona nielen gnozeologickým, ale aj sociálnym faktorom.

marxistisch-leninistischen Gesetzbegriff). Dietz

Dialektický materializmus vychádza v problematike zákona z tézy, že vedecký zákon predstavuje ideálny odraz objektívnych zákonov skutočnosti. Vzťah odrazu však neznamená, ako to zdôrazňuje Hubert Laitko, že za každých podmienok existuje možnosť bezprostrednej konfrontácie vedeckého zákona s odrážaným výsekom objektívnej reality.

V ďalšej časti state si autor všima vzťah zákona a efektívnej, cielavedomej spoločenskej činnosti, pričom v podstate vyčleňuje dva prípady:

a) Cielavedomé konanie prebieha „tradične“, t. j. pravidlá konania sú fixované v tradícii, nie je vysvetlená podstata ich fungovania a navyše aj v dôsledku nepatrných modifikácií podmienok sa môžu stať tieto pravidlá disfunkčnými;

b) Racionálne konanie predstavuje vyšší stupeň efektívneho konania a vytvára sa